

Chartres

Žiarivé ohnisko stredovekej vzdelanosti

Viktor Thieben

Pôvod posvätných lokalít spirituálnych prúdov je často zahalený do tajuplných mystérií. Či už ide o Eleuzis, Delfy, Rím alebo iné. To platí aj o Chartres. Dnes obdivujeme už len veľkolepú katedrálu, iste jednu z najkrajších stavieb celého stredoveku. Všetko, čo na nej obdivujeme, tisíce skulptúr, ohromujúce portály, stovky sklenených okien treba však chápať ako výraz a prejav istého postoja niekdajších budovateľov a umelcov, niečoho, čo bolo objektom viery a uctievania mnohých ľudských pokolení, výpoveďou o ich názore na život.

Už od najstarších čias bolo podľa našich archeologických poznatkov Chartres zasvätené ideálu "večne ženského". V čase, keď si Caesar podmanil Galiu v 1. storočí pred Kr., počujeme o tom, že zrejme početný keltský kmeň na severozápade dnešného Francúzska, kládol rímskym légiiám značný odpor. Keltskí kňazi, druidi, pestovali tu kult tzv. čiernej madony, ktorej drevenú sochu uctievali v jednej jaskyni. Asi o necelé storočie neskôr sa sem podľa legendy dostala menšia skupina prvotných kresťanov pod vedením biblickej postavy Jozefa Arimatejského, ktorá niesla so sebou posvätný kalich - zvaný Grál. Údajne už títo pútnici zasvätili túto lokalitu Panne Márii. Tak sa tu stretli hneď na začiatku nášho letopočtu dva veľké kultúrne prúdy: keltský, založený na starodávnej tradícii opierajúcej sa o pohanský kult prírody, a mladý kresťanský prúd preniknutý nielen odkazom palestínskych udalostí, ale do istej miery aj kultúrou antického Grécka, najmä platonizmom, a práve preto svedčiaci o hlbokej znalosti ezoterickej praxe. Táto okolnosť vysvetľuje, že neskoršia filozofická škola v Chartres, ktorá začala vynikať okolo roku 1000, predstavovala určitý samostatný smer myslenia v rámci všeobecného katolicizmu. Asi po dobu dvesto rokov, od prvého biskupa Fulberta až po posledného významného učiteľa Alana ab Insulis, usilovali sa vedúce osobnosti, ale aj odchovanci tejto školy uviesť do súladu a zjednotiť doznievajúce keltské a grécke mystériá, duchovné odkazy Artušovej družiny a grálskeho prúdu so vzťahujúcim sa kresťanstvom, pričom nevychádzali zo slepej viery alebo z cirkevných dogiem, ale z meditatívneho života a zo schopnosti človeka obrazotvorným, t.j. jasnovidným vedomím sa dopracovať k vnímaniu Kristovej bytosti a iných skutočností duchovného sveta.

Týchto dvesto rokov predstavuje periódu mimoriadne plodného rozvoja filozofickej školy v Chartres. Učenie tejto školy, pravda, nebolo nijako kanonizované, ale spôsob učenosti a všeobecného prístupu jej členov k chápaniu podstaty kresťanstva, ľudského života a najmä prírody tvoria žiarivú kapitolu stredovekej histórie, plnú poézie. Prirodzene, mnohé z písomností sa stratili. To, čo sa zachovalo, však svedčí o najvyššej úrovni tých čias. Štýl jej učenia sa vo Francúzsku aj za jeho hranicami rýchlo rozšíril.

Nejde nám o vymenovanie významných učiteľov a ich početných žiakov ani o citovanie ich diel. Spomeňme si prípadne len na Fulberta, Bernarda z Chartres, Gilberta, Teodorika, Bernarda Silvestrisa, Jána zo Salisbury a Alana ab Insulis. Z ich spisov sa nám ozrejmuje, akou cestou zasvätenia sa žiaci tejto školy uberali. V stredobode ich ezoterného snaženia stála jednoznačne otázka spásy individuálneho človeka a Zeme. Môže človek v spojení s duchom spasiť svoju dušu? Môže človek prácou na zemi spasiť našu planétu? Môže človek duchovnou komúniou spasiť sociálny organizmus? Isteže, tieto otázky boli položené aj v iných kruhoch, ale nie sú pre stredovek typické a odpovede chartreských učencov nevychádzajú z autoritatívneho učenia cirkvi. Proces ozdravenia hľadali tieto osobnosti vo vrodenej harmónii najhlbšieho jadra ľudskej bytosti so Zemou a s celým vesmírom.

Žiaci tejto školy museli byť pripravení dôsledne kráčať cestou vnútorného duševného vývoja a pripravovať sa na priame zážitky duchovného sveta namiesto zbierania filozofických alebo čisto empirických poznatkov a ich rozširovania. Nie je bez zaujímavosti, že zrejme vychádzali z mystérií zrodenia, čo by vysvetľovalo, že na rozdiel od všetkých ostatných katolíckych kostolov nenájdeme v tejto katedrále nijaké hroby, nijakú kryptu s ostatkami ich biskupov. V centre pozornosti stál nový život, pričom samozrejme, nešlo len o vstup do fyzickej existencie, ale predovšetkým o zrod vyššieho Ja človeka. Toto ich zameranie znázorňuje zobrazenie madony s dieťaťom na priečelí západného portálu, pričom dieťa bolo chápané ako výraz síl vyššieho Ja každého človeka.

Takto žil v tejto škole jedinečný neskorý odraz starodávnej spirituálnej tradície. Boli to prvky platonizmu, ktorý sa snúbil v hlbšom zmysle s kresťanstvom a ktorý pôvodne vychádzal z jasnovidného prežívania prírody, zo stretnutia s bohyňou Natura, ktorá svojimi štyrmi základnými živlami vytvorila aj ľudské telo a - podľa starodávneho kozmického nazerania - pôsobením planetárnych síl dala vzniknúť ľudskej duši a ľudského ducha odvodzovala zo sveta stálic. Takto sa prežívala harmonická jednota človeka, prírody a kozmu. Učenia chartreských osobností predstavovali dozvuky niekdajšieho sveta inštinktívneho bezprostredného duchovného prežívania, preniknuté nazeraním raného kresťanstva. Možno to chápať aj tak, že tu došlo k historickému stretnutiu dvoch kresťanských prúdov, z ktorých jeden pôsobí zo severu a severozápadu a prináša silné reminiscencie na dobu, keď ľudia dávnoveku bezprostredne uctievali vysokého ducha životodarného Slnka. Pozostatky tohto kultu pestovaného najmä v centrálnych mystériách Hybernie (Írsko), siahajú ďaleko do prvých storočí kresťanskej éry. Na rozdiel od tohto hľadania duchovnosti vo vesmíre a v okolí Zeme, tohto prúdu s prírodou spätého kozmického, pohanského a možno povedať "predkresťanského kresťanstva", vychádza druhý prúd z juhovýchodu z historických udalostí v Palestíne, kde v centre náboženského uctievania stojí krv preliata na Golgote, čo bolo aj stredobodom mystéria svätého Grálu.

Kým na jednej strane žilo toto špecifické kresťanstvo v úzkej spätosti, v intímnom spojení s prírodou, na druhej strane sa človek usiloval v hlbokom vnútornom prežívaní prijať historického Krista do svojho srdca. Vonkajšie staré kozmické kresťanstvo sa teda spojilo s vnútorným kresťanským učením nadväzujúcim na jednorázovú historickú udalosť. Kristus tu stojí uprostred dvoch prúdov, na jednej strane v tieni hradu kráľa Artuša (v dnešnom juhozápadnom Anglicku) a zároveň v tieni hradu svätého Grálu, čo sa prejavilo menej v obsahu jednotlivých učení, ale oveľa viac v celkovom štýle, postoji a nálade vyžarujúcej z tejto školy, takže skúmajúc chartreské idey máme na mysli tak progresívne pôsobiaci Kristov impulz, ako aj vysielanie duchovných impulzov Slnka na Zem. Táto skutočnosť vychádza

najavo hneď pri vzniku kultového centra. Druidi obetovali božskej postave Virgo Paritura (panna, ktorá bude rodiť), ktorá bola zrejme úzko príbuzná s "bohyňou Natura", čiže s panenskou matkou prírody, s bytosťou čistých tvorivých síl, ktorá potom splynula s kresťanskou predstavou madony.

Namiesto drevenej sochy s korunou na hlave uctievanej druidmi vzniklo na konci 12. storočia prvé zobrazenie Matky Božej s dieťaťom, ktorá sa stala najslávnejšou v celom Francúzsku (parížska madona na známom Notre Dame - Chráme Matky Božej - je jej napodobenina).

Rozkvet chartreskej školy spadá do 2. a 3. desaťročia 12. storočia. Vtedy tu došlo k nevídanému rozmachu filozofických, ale i ezoterných učení tých čias. Žiaci sa venovali štúdiu trivie a kvadrivie, t.j. vedám od gramatiky po astronómiu podľa výkladu Martiana Capellu, čo bolo bezprostredne späté s postupovaním na ceste duševného dospievania. Dôležitým pilierom štúdia bolo dielo Johannesu Scotusa Eriugenu O rozdelení prírody, ale aj Dionýzia Areopagitu o duchovných hierarchiách. Na sklonku 12. storočia však učitelia čoraz väčšmi prežívali definitívny súmrak starej múdrosti, videli, ako sa vedomie ľudí postupne odvracia od duchovných tradícií, ako sa zahmlieva pohľad do duchovných súvislostí skutočnosti, ako predstava kozmického človeka celkom bledne a zaniká. Preto sa zmocňuje vedúcich osobností akási depresívna nálada, zhasína nadšená aktivita ducha a na prelome 12. a 13. storočia sa Chartres mení na provinčné centrum. Významné miesto platónsky inšpirovaných cisterciánov vo svete stredovekej vzdelanosti ustupuje dominikánom, ktorí budujú svoje duchovné centrum v Paríži na základoch aristotelizmu, čo oveľa viac zodpovedalo zmenenému duchu čias.